

İnsan ve Medeniyet

Medeniyet; Medine elimesinden türetilmiş olup, "*şehirde toplu bir şekilde yaşamak*" anlamına gelir. Şehirde yaşayanlara **medenî**, çölde ve çadırda yaşayanlara da **bedevî** denilir. Birinci hayat tarzına **medeniyet**, diğerine ise **bedeviyet** adı verilir.

Malumdur ki, insan tek başına yaşayamaz, diğer insanlarla bir arada yaşamaya mecburdur. Zira insan, kendi ihtiyaçlarını tek başına karşılayamaz. Onun için kişinin diğer insanlarla birlikte yaşaması, yardımlaşması ve böylece hayatını devam ettirmesi zaruridir. "*İnsan fitraten medenîdir.*" sözü bu manayı ifade etmektedir.

"Kimin himmeti yalnız nefsi ise; o insan değil... Çünkü: İnsanın fitratı medenîdir, ebnâ-yı cinsini mülâhazaya mecburdur. Hayat-ı içtimaiye ile, hayat-ı şahsiyesi devam edebilir."[\[1\]](#)

İnsanların ilim, irfan, sanat, ticaret ve çiftçilik gibi mesleklerle uğraşmaları ve birbirleriyle yardımlaşmaları medeniyetin güzelliklerindedir. Onun içindir ki, insan, hem kendisine hem de diğer insanlara faydalı olmak için çalışır, herkesle ülfet, muhabbet ve ünsiyetle geçinir. Diğer insanların maddî ve manevî hukukunun muhafazasına çalışır. Vatan ve milletin terakkisi için elinden gelen gayreti göstermekle medenî bir insan olmaya çalışır.

Medenî insan, yardımlaşma, istikamet, adalet ve uluvv-i himmet gibi güzel ahlâkları hayatına mal etmek için gayret gösterir. Güzel ahlâklar, ferdî ve içtimai hayatın nizam ve intizamının vesilesidir; **medeniyeti** sadece "*maddî terakki*", "*fen ve sanatta ileri gitme*" olarak görmek doğru değildir.

İnsanlar ahlak ve meşreb itibariyle çok muhtelifler. Hem kendisinin hem de diğer insanların saadet ve selametlerine hizmet eden, vatan ve milletin terakki ve tekamül etmesi için gayret gösteren medenî, alicenap, fedakar ve faziletli insanlar olduğu gibi, sözümlü ona şehirde yaşayıp, sadece şahsî menfaatlerini gözetmekle bedevilerin bedevisi olan, medenileşmemiş insanlar da vardır. Milletimizin maddî ve manevî hukukuna tecavüz eden bazı makam ve rütbe sahibi, ayrıca kendi örf, adet ve ahlâkını tahribe çalışan nice yazarlar da vardır ki, milletimiz bunlardan gördüğü zararları hiçbir bedeviden görmemiştir. İşte bunlar vahşet ve zulümde çöldeki bedevilere rahmet okutacak kadar ileri gitmişlerdir.

"Bu medenîlerden çoğu, eğer içi dışına çevrilse, kurt, ayı, yılan, hınzır, maymun postu görülecek gibi hayâle gelir."[\[2\]](#)

Bedeviyetten kurtulup gerçek medeniyete kavuşmanın yegâne çaresi, Nebiyy-i Zîşan Efendimiz'in (a.s.v.) taraf-ı ilahiden getirdiği İslâm dini ve o kaynaktan feyiz alıp gönüllere dolan Allah korkusu, Allah sevgisi, doğruluk, kul hakkına riayet gibi üstün seciyeleri ve meziyetleri ferdi ve içtimai hayata hâkim kılmaktır. Aksi halde medenileşmek imkânsızdır.

Medeniyeti iki şekilde ele almak mümkündür. Bunların **birincisi** hak dinden, faziletten, güzel ahlaktan, iman ve irfandan uzak olan ehli dalaletin medeniyetleridir. **İkincisi ise**; hayatını ilâhi vahyin ışığında tanzim eden müminlerin medeniyetidir.

Bu iki medeniyeti Bediüzzaman Hazretleri şöyle dile getirmiştir:

*"**Birincisi**, medeniyet libasını giymiş korkunç bir vahşettir. Zahiri parlıyor, bânîni da yakıyor. Dışı süs içi pis, sureti me'nus, sîreti makûs bir şeytandır."*

*"**İkincisi**, batını nur zahiri rahmet, içi muhabbet, dışı uhuvvet, sureti muavenet, sîreti şefkat, cazibedar bir melektir."[\[3\]](#)*

Birinci medeniyeti benimseyen ehl-i dalalet dünya saadetini hayatın lezzetini, medeniyet ve sanatta terakkiyi, âhireti düşünmemekte, Allah'ı tanımamakta ve hayvani hürriyette aramaktadırlar.

"Bu medeniyet eşhası fakir, sefih ve ahlaksız eder. Böyle istibdat, sefahete ve zillete memzuç medeniyete bedeviyeti tercih ediyorum."[\[4\]](#)

Bediüzzaman, bunların gittiği yolun zehirli meyvelerini bir başka eserinde şöyle beyan etmektedir:

*"... **İnsan, Cenab-ı Hakk'ı tanımazsa ve Ona tevekkül etmezse**, o vakit insan, gayet derecede âciz ve zaîf, nihayet derecede muhtaç, fakir, hadsiz musibetlere maruz, elemli, kederli bir fânî hayvan hükmünde olup, bütün sevdiği ve alâka peyda ettiği bütün eşyadan mütemadiyen firak elemi ni çeke çeke, nihayette, bâki kalan bütün ahbabını bir firak-ı elîm içinde bırakıp, kabrin zulûmatına yalnız olarak gider. Hem müddet-i hayatında gayet cüz'î bir ihtiyar ve küçük bir iktidar ve kısacık bir hayat ve az bir ömür ve sönük bir fikir ile nihayetsiz elemeler ile ve emeller ile faydasız çarpışır ve*

---

hadsiz arzuların ve makasının tahsiline, semeresiz boşu boşuna çalışır. Hem kendi vücudunu yüklenemediği halde, koca dünya yükünü bîçare beline ve kafasına yüklenir. Daha cehenneme gitmeden cehennem azabını çeker.”[5]

“İşte ehli dalaletin gittikleri yolun hasreti o kadar büyük olur ki, tasavvurundan ruh, akıl ve kalb ürperir.”[6]

İkinci yolda giden ehl-i hidayete Kur’an-ı Kerim’in kazandırdığı cennet yemişlerini ise Mesnevî-i Nuriye adlı eserinde şu şekilde hulasa etmektedir:

“Kur'anın hâlis ve tam şakirdi ise, bir abddir. Fakat a'zam-ı mahlukata karşı da ubudiyete tenezzül etmez ve Cennet gibi en büyük ve a'zam bir menfaati gaye-i ubudiyet yapmaz bir abd-i azizdir. Hem halim selimdir. Fakat Fâtır-ı Zülcelalinden başkasına, izni ve emri olmadan tezellüle tenezzül etmez bir halim-i âlîhimmettir. Hem fakirdir fakat onun Mâlik-i Kerim'i ona ileride iddihar ettiği mükâfat ile bir fakir-i müstağnidir. Hem zaîftir fakat kudreti nihayetsiz olan Seyyidinin kuvvetine istinad eden bir zaîf-i kavîdir ki, Kur'an hakikî bir şakirdine cennet-i ebediyeyi dahi gaye-i maksad yaptırmadığı halde; bu zâil fâni dünyayı ona gaye-i maksad hiç yapar mı? İşte iki şakirdin himmetlerinin ne derece birbirinden farklı olduğunu anla!”[7]

İslâm medeniyetinin temeli Kur’an ve Sünnet-i Seniyyedir. Bunun en mümtaz bir örneği Asr-ı Saadet’tir. Evet, dünyada gıpta edilecek bir medeniyet varsa o da yine Asr-ı Saadet Medeniyetidir.

Terakki ve medeniyetin ruhu, semavi dinler, hususan İslâm dinidir. Hatta bugün Avrupa’nın cihanı hayrette bırakan maddî terakkisinin temeli Emevilerin gerçekleştirdikleri **Endülüs Medeniyeti**’ne dayanır.

Endülüs, yetiştirdiği ilim ve fen adamları sayesinde kısa bir zamanda manen ve maddeten terakki ederek huzur ve feraha kavuşmuştur. Kısa bir zamanda çeşitli meyve ağaçlarını havi bağ ve bahçeler, El-Hamra gibi gözleri kamaştıran saraylar ve muhteşem mabetler inşa edilmiş ve böylece Endülüs, medeniyetin merkezi olmuş ve Avrupa’ya üstatlık yapmıştır.

Müslümanlar, Endülüs’te birçok medrese açmakla beraber, ilim ve fen adamlarını da daima gözetip himaye etmişlerdir. İlim adamlarının himaye edilmesi sayesinde, fen ilimlerinde İbn-i Rüşd gibi büyük mütefekkir ve feylesoflar; içtihat sahasında Şâtibi ve İbn-i Hazm gibi müçtehitler ve İbn-i Arabî gibi maneviyat sultanları yetişmiştir.

Nitekim bu gibi âlim ve mütefekkir zatların himmet ve gayretleriyle tasnif ve te'lif edilen ve dünyanın hiçbir yerinde olmayan kıymetli eserler, Endülüs'teki kütüphaneleri doldurmuştur. Meselâ, Melik'in sarayındaki katalog 45 cilt olup, altı yüz bin den fazla eser mevcut idi.

Endülüs'teki bu terakki, Avrupalıların gözlerini kamaşmıştır. Dolayısıyla Avrupa'nın çeşitli yerlerinden Endülüs'e ilim tahsili için birçok insan gelmiş ve buradan aldıkları ilim ve irfanı kendi memleketlerine götürmüşlerdir. Nitekim Endülüs, Avrupa'nın üstadı olmuş ve Müslümanlar Avrupa'nın ilim ve fikir terakkisinde derin izler bırakmışlardır.

Maalesef asırlar sonra güzel ahlâkın gereği olan ilim, adalet, ubudiyet ve çalışmayı bırakan Müslümanlar; bir taraftan sefahat ve ahlaksızlığa diğer yandan da makam ve mevki kavgalarına düşerek, aleyhlerinde kadere fetva verdirmişler. Böylece kader-i ilâhi tecelli etmiş ve Yüce Allah onlara ihsan ettiği hâkimiyet nimetini geri almış ve Endülüs tekrar Hıristiyanlar tarafından işgal edilmiştir.

Endülüs'te iktidarı ele geçiren Katolikler, (Miladi 1226, Hicri 634) İspanyol Katoliklerinden Ferdinand'ın da destek ve kışkırtması ile o güne kadar Müslümanların onlara yaptıkları iyilik ve tanıdıkları hürriyete mukabil, onlar, Müslümanları ve Musevileri zorla Katolik yapmaya çalışmışlardır. Bununla da kalmayıp kabul etmeyenleri diri diri ateşe atarak yakmışlar, bir kısmının üzerlerine kızgın katranlar dökmüşler; bazılarının ise ayaklarını ayrı ayrı atlara bağlayıp, zıt yöne doğru koşturarak onları parçalamışlardır. Hatta insanları ayaklarından bağlayıp baş aşağı kızgın ateşin üzerine asıp etleri dökülünceye kadar yakmışlardır. Bu işkenceleri seyredenlerin şefkat edecek kalpleri ve müteessir olacak vicdanları olmadığından acımak bir tarafa bu vahşetlerin yapılmasından zevk almışlardır. Bu zulüm ve işkenceleri tarih kitaplarında okuyan her kalp ve vicdan sahibinin müteessir olmaması ve gözyaşı dökmemesi mümkün değildir.

Yine Katolikler Endülüs'teki kütüphanelerde bulunan bütün eserleri suya döküp imha etmişlerdir. Eğer bu eserler imha edilmeseydi bugünkü beşerin terakkisi asırlar önce yakalanmış olabilirdi. Hıristiyan âleminde bu hakikatlerin doğruluğunu ifade eden birçok insafli fikir adamı olduğu gibi, maalesef bunu bildiği halde inkar eden mutaassıpların sayısı da az değildir.

O zaman Endülüs ile ilim ve irfanda rekabet halinde olan Bağdat'ı işgal eden Moğollar da (Miladi 1258, Hicri 656) Bağdat'taki sayısız eserleri Dicle nehrine döküp imha etmişlerdir. Bundan dolayı Dicle Nehrinden bir hafta boyunca mürekkep aktığı rivayet edilmektedir.

İslâm medeniyeti cihanşümül bir medeniyettir. Ancak bu cihanşümül medeniyete ulaşmak, İslâm'ı iyi inceleyip, öğrenmekle ve hayata tatbik etmekle mümkündür. İslam Tarihine bakıldığında asr-ı saadetten sonra bunun en ileri ve en güzel örneklerini Selçuklular ve Osmanlılarda görmekteyiz.

Mesela; **Selçuklular** bir yandan Haçlı ordularıyla savaşırken, bir yandan da Ulu Camiler, medreseler, hamamlar ve kervansaraylar inşa etmişlerdir.

Osmanlılar ise; bir taraftan sanayi ve ticarete diğer taraftan, maarif ve ilimde ilerlemenin yolunu tuttular. Medreselerde insanları cehaletten kurtarıp, İslam dinini hakkıyla anlatan ilim ve irfan sahibi alimler yetiştirdikleri gibi, halkı tenvir ve irşad için de Tekke ve Zâviyelerde hizmet edecek mürşitler yetiştirdiler. Bununla birlikte her şehirde haşmetli ve müzeyyen camiler, mescitler, kışlalar ve saraylar inşa ettiler, asırlar boyunca dünyaya her yönüyle mükemmel bir medeniyet sundular. Bu yüzden bu medeniyetlere kısaca "**Türk-İslâm Medeniyeti**" denilmiştir. İstanbul bu medeniyetin sembol şehri, burada yaşayanlar da, bu medeniyetin sembol insanı olmuştur. Mesela; Süleymaniye Camii, Osmanlı Medeniyetinde hem dinin hem de sanatın en güzel sembollerinden birisidir.

Günümüzde başta ABD olmak üzere bütün dünya bu medeniyete hayranlığını dile getirmekte ve pek çok ilim adamı, vakıf ve araştırma grupları günlük hayatta karşılaştıkları güçlükleri yenmek ve buhranları çözmek için bu medeniyeti incelemektedirler.

İslâm Medeniyetini tafsilatlı bir şekilde öğrenmek isteyenler Corci Zeydan'ın "*Medeniyet-i İslam Tarihi*" adlı eserine müracaat edebilirler.

Dini ve fenni ilimleri birlikte elde eden bir millet hakiki saadete ve bahtiyarlığa nail olur.

Bediüzzaman Hazretleri bu hakikati şu ifadelerle en güzel bir şekilde dile getirmiştir:

"Âlem-i insaniyette, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar iki cereyan-ı azîm, iki silsile-i efkâr; her tarafta ve her tabaka-i insaniyede dal budak salmış, iki şecere-i azîme hükmünde... Biri, silsile-i nübüvvet ve diyanet; diğeri, silsile-i felsefe ve hikmet, gelmiş gidiyor. Her ne vakit o iki silsile imtizaç ve ittihad etmiş ise, yani silsile-i felsefe, silsile-i diyanete dehalet edip itaat ederek hizmet etmişse; âlem-i insaniyet parlak bir surette bir saadet, bir hayat-ı içtimaiye geçirmiştir. Ne vakit ayrı gitmişler ise, bütün hayır ve nur, silsile-i nübüvvet ve diyanet etrafına toplanmış ve şerler ve dalaletler, felsefe silsilesinin etrafına cem'olmuştur." [8]

Batı medeniyeti teknik sahada son derece ilerlemesine rağmen insanların huzur ve saadetlerini sağlama konusunda aynı başarıyı göstermemiştir. Çünkü hakiki medeniyetin yayılması hem maddî hem de manevî ilimlerin beraber yürütülmesine bağlıdır. Sadece maddî sahada veya yalnız manevî sahada terakki kafi değildir. Bediüzzaman Hazretleri bu konuda şöyle buyurmuştur:

“Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın nuru, fûnun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder.” [9]

Sadece maddî terakkiye ehemmiyet verilip, inanç ve ahlâkta geri kalırsa o toplum manevî çöküntüye uğrar. İnsanlar her arzu ettiği şeyi işlerler, birbirinin maddî ve manevî hukukuna tecavüz ederler. Bu da, cemiyetin nizam ve intizamını bozar.

Tarihin sayfalarına atf-i nazar eden bir insan, bunun çok misallerini görebilir. Mesela, Epikür adındaki ahlâksızın, Yunan milletini; Mezdek isimindeki bir seciyesizin de İran milletini ne gibi felaketlere götürdüğü aşikaredir.

Medeniyetin ölçüsü insana verdiği değere ve ona götürdüğü hizmete göredir.

Dipnotlar:

- [1] *Tarihçe-i Hayat.*
- [3] *Mesnevi-i Nuriye.*
- [4] *Divan-ı Harb-i Örfi.*
- [5] *Sözler.*
- [6] *Sözler.*
- [8] *Sözler.*
- [9] *Münazarat.*